

การพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรม
กับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*

THE DEVELOPMENT OF MULTICULTURAL PARADIGMS AND
UNDERSTANDING FOR PEACEFUL COEXISTENCE

รัตติยา เหนืออำนาจ, อัครเดช พรหมกัลป์, พระมหาไธ้ ธมฺมเมธี, จรุญศักดิ์ สุนทรเดชา
Rattiya Nua-amnat, Akkaradecha Brahmakappa, PhramahaHai Thammamethee, Jaroonsak Soonthondachar
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: rattitik.prom@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและเสนอแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านกระบวนการเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์กึ่งนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย 96 รูป/คน และการจัดกิจกรรม ด้วยเทคนิค A-I-C และประเมินผลด้วยเทคนิค AAR

ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจะต้องดำเนินการใน 5 มิติ คือ 1) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน 2) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม 3) การสร้างความสามัคคี 4) การส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ และเสียสละ 5) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก และ 2. แนวปฏิบัติควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้คนประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ 10 ประการ คือ 1) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา 2) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 3) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล 4) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น 5) การมีความเสมอภาคและความยุติธรรม 6) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ 7) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ 8) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ 9) การมีวิจารณญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ 10) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์; พหุวัฒนธรรม; การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

*Received July 20, 2021; Revised August 7, 2021; Accepted August 10, 2021

Abstract

Objectives of this Action research were to develop and propose the guideline of the development of multicultural paradigms and understanding for peaceful coexistence. Methodology was the qualitative research, collected data interviewing 96 core group of leader and policy levels and documentary research. Action research by development of multicultural paradigms and understanding for peaceful coexistence for everybody of multicultural activity by A-I-C technique and evaluated by AAR technique Findings were as follows: 1. The development of multicultural paradigms and understanding for peaceful coexistence must be carried out in 5 dimensions: 1) prevention of mutual misunderstanding 2) creating equality, fairness and solidarity 3) recognition and respect for individual differences 4) Promotion of honesty, honesty and self-sacrifice for the common good 5) support of coexistence based on differences but not divisibility. And 2. The guideline of development of multicultural paradigms and understanding for peaceful coexistence was that everybody should encouraged according to the 10 commandments: 1) adherence to religious teachings 2) value and respect dignity and humanity 3) recognition and respect for differences between individuals 4) respect for human rights 5) equality and justice 6) maintaining the interests of the public 7) consciousness, volunteerism and public mind 8) duties responsible 9) critical verbal and opinion expression and 10) resolving conflicts in a peaceful manner.

Keywords: Paradigms; Multicultural; Peaceful Coexistence

บทนำ

การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สังคมที่หลากหลายและเคยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อาจถูกกระแสทางสังคมหรือการเมืองที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงในกระบวนทัศน์ ความเข้าใจ หรือแง่คิดมุมมองที่มีต่อกันและกัน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่เป็นยุคยุคแห่งการแก่งแย่งแข่งขันตามกลไกหรือพลวัตในโลกของทุนนิยมและบริโภคนิยม จะเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนต่างเชื้อชาติศาสนา ต่างความเชื่อ ต่างค่านิยม หลั่งไหลมาอยู่ร่วมกัน ความผูกพันแน่น

พื้นที่ที่เคยมีหรือเคยเกิดขึ้นภายในชุมชนและสังคมแบบเดิม ๆ จะเริ่มที่จะจางหายไปตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและเวลาที่ผันแปรไปจะเห็นได้จากการแปรเปลี่ยนจากชุมชนหรือสังคมแห่งการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ กลักลับกลายเป็นสังคมที่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน กอบโกย และซื้อหามาได้ด้วยตัวเงิน ผู้คนในชุมชนสังคมมีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง โลกเศรษฐกิจสมัยใหม่นำพาให้ผู้คนในสังคมหันไปพึ่งพาตลาดและยึดครองตลาด ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายนั้นในบางครั้งอาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกัน ทั้งนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล (Johan, 1998) หรืออาจจะเป็นการแข่งขันในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และอาจจะมุ่งหมายถึงขั้นที่จะต้องแข่งขัน แย่งชิงเพื่อให้ได้มาในสิ่งดังกล่าว ซึ่งปัญหาข้างต้นถือเป็นความล้มเหลวที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ (James & Herbert, 1958) ขณะเดียวกันยังเป็นสิ่งเร่งเร้าของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องกัน ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องธรรมชาติระหว่างบุคคลที่มีเป้าหมายและจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด (Alan, 1975) สำหรับเหตุและปัจจัยที่จะนำไปสู่ความไม่เข้าใจกันซึ่งกันและกันนั้น จอห์น แมกคอนแนล, คริสโตเฟอร์ มัวร์ และวันชัย วัฒนศัพท์ ได้แยกประเภทและสาเหตุของความไม่เข้าใจกันมาจาก 5 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การมีข้อมูลไม่ตรงกัน 2) การมีผลประโยชน์ไม่ลงตัว 3) การมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน 4) โครงสร้างไม่สอดคล้องกับความต้องการ และ 5) ค่านิยมไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (วันชัย วัฒนศัพท์, 2550)

จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดที่มีการอยู่ร่วมกันของพหุวัฒนธรรมและมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และซิกข์ในบางส่วน ทั้งนี้การวิจัย “การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” จึงเป็นการสังเคราะห์นวัตกรรมเพื่อบูรณาการสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อประสานความแตกต่างหลากหลายทั้งความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมให้เป็นสังคมไร้รอยต่อต้นแบบ และจะเป็นโมเดลเมืองแห่งสันติภาพและภราดรภาพที่จะขยายผลไปยังจังหวัดข้างเคียงหรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
2. เพื่อเสนอแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีวิทยาวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการอยู่ร่วมกัน แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย แนวคิดการพัฒนาทางเลือก แนวคิดสันติวิธี

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) โดยพบปะพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำความเข้าใจกับผู้นำระดับชุมชนในระดับพื้นที่ (Core Group) จำนวน 96 รูป/คน ในพื้นที่เป้าหมายในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช รวมถึงการพบปะพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้บริหารระดับจังหวัดเพื่อจะได้เข้าใจถึงนโยบาย ยุทธศาสตร์ รวมถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบของการสร้างหรือพัฒนาความสัมพันธ์ กระบวนทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลายทางศาสนาของผู้คนในหมู่บ้านชุมชนพื้นที่เป้าหมายในมิติของทางภาครัฐ

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยการจัดกิจกรรมประกอบการศึกษาวิจัย (จุฑาทิพย์ ภัทราวาท, 2553) ดังนี้

3.1 การจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม: การสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” โดยจัดขึ้นในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผู้นำระดับชุมชนหรือท้องถิ่น ทั้งที่เป็นผู้นำหรือผู้แทนศาสนาในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม รวมถึงประเด็นความหลากหลายในทางเพศ อายุ การศึกษา และหน้าที่การงานหรือการประกอบอาชีพ จำนวน 80 คน

3.2 การจัดกิจกรรมคืนข้อมูลสู่ชุมชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องภายใต้การขับเคลื่อนพัฒนาผ่านโครงการศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งจัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์ โดยมีนำเสนอตัวแบบในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และปลูกจิตสำนึกด้วยการนำเสนอแนวคิด มุมมอง ทัศนคติใหม่ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือสังคมพหุวัฒนธรรมให้กับผู้แทน

จากทุกกลุ่มความแตกต่างหลากหลายทั้งในทางศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี หรือ วัฒนธรรมในระดับจังหวัดนครสวรรค์

4. การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล และระยะเวลาของการวิจัยโดยให้สิทธิในการปฏิเสธการเข้าร่วมการวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนำเสนอเฉพาะข้อมูลให้ผู้ให้ข้อมูลอนุญาตให้นำเสนอเท่านั้น หากผู้ให้ข้อมูลต้องการไม่เปิดเผยรายชื่อผู้วิจัยจะไม่นำเสนอชื่อ และนามสกุลจริงของผู้ให้ข้อมูลนั้น แต่จะนำเสนอในภาพรวม และทำลายเอกสารบันทึกย่อยระหว่างการเก็บข้อมูลหลังจากการเขียนรายงานเสร็จสมบูรณ์แล้ว

ผลการวิจัย

1. การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พบว่า

ขั้นตอนการวางแผน (Planning) คณะผู้วิจัยได้มีการประสานงานและสร้างความเข้าใจกับคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยการลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์ (Interview) และพบปะพูดคุยกับทางแกนนำในระดับพื้นที่ (Core Group) ทั้งในระดับแกนนำชุมชนและในระดับนโยบาย เช่นผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้แทนส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ก่อนที่จะนำมากำหนดเป้าหมายและแผนงานในการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในระดับชุมชนที่มีเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบนพื้นฐานของการให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ผลการศึกษาวิจัยในขั้นตอนนี้ค้นพบว่า บนความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนทัศน์พื้นฐานของชุมชน ผู้นำทางศาสนาและประชาชนชาวบ้านในชุมชน กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ปัญหาและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน รวมถึงแนวทางการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาของแต่ละชุมชนนั้น มีรายละเอียด ดังนี้

จังหวัดนครสวรรค์ สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ก่อเกิดความเป็นสันติภาพไร้รอยต่อก็คือ งานประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ ซึ่งเป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 จนถึงปัจจุบัน ทุก ๆ ปีชาวตลาดปากน้ำโพไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติหรือศาสนาใดก็ตาม ทุกคน ทุกฝ่ายก็จะมาร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองและจัดขบวนแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพอย่างยิ่งใหญ่ไปรอบ ๆ ตลาด และในแต่ละปียังมีคณะกรรมการจัดงานที่เรียกว่า “เถานั้ง” ที่มาจากการคัดเลือกคนจากความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องของ

ความเชื่อหรือศาสนา โดยอาศัยการเสี่ยงทาย (ปี่วะปวย) ซึ่งเมื่อถูกเทพเจ้าเลือกแล้วทุกคนก็จะมาร่วมกันจัดงานประเพณีดังกล่าวให้ยิ่งใหญ่ดังที่ปรากฏสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ชุมชนวัดท่าการ้องเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะในชุมชนจะมีทั้งชาวพุทธและชาวมุสลิม ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีวัดและมัสยิดเป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมของคนในชุมชนของทั้งสองศาสนา ที่ผ่านมาชุมชนนี้ไม่เคยมีปัญหากระทบกระทั่งระหว่างกัน เพราะต่างฝ่ายต่างเคารพในสิทธิของกันและกัน และมีความรู้สึกว่าตนเองก็เป็นคนท่าการ้องที่เกิดและเติบโตที่นี่มาด้วยกัน ถึงแม้จะนับถือต่างศาสนาและวัฒนธรรมกันก็ตาม ปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าวัดกับมัสยิดในชุมชนนี้ตั้งอยู่ติดกันโดยไม่มีรั้วกัน มีประตูเข้าวัดและมัสยิดทางเดียวกัน มีลานจอดรถร่วมกัน แม้จะมีการใช้เครื่องขยายเสียงที่ตั้งมากในช่วงประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและในช่วงเทศกาลสำคัญ แต่เมื่อมีการเจรจาทำความเข้าใจกันระหว่างผู้นำของวัดและมัสยิด การใช้เสียงที่ตั้งรบกวนคนต่างศาสนาก็ไม่มีปัญหาใด ๆ ทั้งนี้เพราะได้มีการพูดคุย ตกลง และทำความเข้าใจในกันและกันมาแล้ว ทำให้ความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกันในเรื่องนี้จึงไม่เกิดขึ้น ประกอบกับทั้งสองศาสนามีความเคารพความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนกัน จึงเป็นเสมือนสายที่ร้อยรัดและเชื่อมโยงคนในชุมชนแห่งนี้ให้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ภายใต้ความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมในลักษณะที่ว่า “เป็นการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” อย่างแท้จริง

จังหวัดนครศรีธรรมราชถือเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ วัฒนธรรม และทางศาสนา และถือเป็นต้นแบบสังคมพหุวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยไร้รอยต่อทางศาสนามาเป็นเวลาหลายร้อยปี เช่นที่ชุมชนบ้านนาเคียน ชุมชนบ้านตลาดแขก ชุมชนบ้านคันธง ชุมชนหลังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ชุมชนบ้านบางปู ชุมชนบ้านปากยิง ชุมชนบ้านโพธิ์เสด็จ ชุมชนสี่แยกบ่ออ่าง ชุมชนบ้านในถุ้ง และชุมชนบ้านปากพูน เป็นต้น ซึ่งในแต่ละชุมชนมีชาวไทยนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข และสัมผัสได้ถึงคำว่า “มิตรภาพ” และ “สัมพันธภาพ” ที่ผู้คนมีต่อกัน ทั้งนี้เพราะผู้คนต่างศาสนาจะมีความเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้องและสืบสายเครือญาติกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ครั้นถึงยุคของลูก ๆ หลาน ๆ ก็จะมีเจริญเติบโตร่วมชุมชนและสังคมเดียวกัน เรียนโรงเรียนเดียวกัน อยู่ห้องเรียนเดียวกัน พอเติบโตประกอบอาชีพการงานหรือค้าขายก็จะไปมาหาสู่กัน โดยเฉพาะในพิธีสำคัญ ๆ ของชีวิต เช่น งานบวช งานแต่ง งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดบริษัทหรือกิจการการค้า เพื่อน ๆ ผู้ที่รู้จัก เคารพ นับถือกันก็จะมาร่วมแสดงความยินดี แสดงความเสียใจซึ่งกันและกัน เพียงแต่ในบางกิจกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ในพิธีกรรมเฉพาะศาสนาก็จะปล่อยให้ผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ประกอบกิจกรรมไป ส่วนคนอื่น

ๆ ที่มาร่วมงานจะแสดงออกถึงความสำรวมหรือความเคารพ ให้เกียรติกันและกันเสมอมา ดังคำกล่าวที่ว่า นครศรีธรรมราช นครแห่งอารยธรรม เราชาวนครศรีธรรมราชที่มุ่งมั่นสร้างสรรค์ ร่วมกันพัฒนาเมืองนคร

ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน (Action) นั้น คณะผู้วิจัยได้มีการขับเคลื่อนพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติผ่านการจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ศานติประชาธรรม: การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น คณะผู้วิจัยดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การกล่าวต้อนรับ ผู้เข้าร่วมเวทีสานเสวนา โดยคณะผู้วิจัยได้แนะนำตนเอง และทีมงาน พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ และเจตนาของคณะวิจัยในการทำการศึกษาคำนี้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อสังคม โดยมีความมุ่งหวังที่จะนำความรู้จากทีมนักวิจัยมาเป็นผู้สนับสนุนในการเสริมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

2) การปรับทิศทาง คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงข้อตกลงเบื้องต้น ในการเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แนะนำตนเองและแสดงความคิดเห็น พร้อมรับฟังและไม่โต้แย้งผู้เห็นต่าง ก่อนที่จะวางจุดหมายในทางเดียวกัน คือ การร่วมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

3) การประสานมุมมอง คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมในเวทีสานเสวนาได้มีส่วนร่วมในเวที ทั้งการเปิดใจ หรือการแสดงออกถึงความคาดหวัง โดยเริ่มต้นจากเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมเสวนาสะท้อนสิ่งที่ตนเองกังวล หรือมีมุมมองเกี่ยวกับเรื่องสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชนอย่างไร และสิ่งที่ผู้เข้าร่วมคาดหวังจากการเข้าร่วมเวทีสานเสวนาในครั้งนี้

4) การมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือวิธีการสร้างสันติภาพ คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็น สร้างกระบวนการและวิธีการสร้างสันติภาพผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาข้อสรุปร่วมกัน

5) บทสรุปการสร้างเครือข่ายชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็นในการร่วมกันสร้างฉากทัศน์ในการที่จะขับเคลื่อนพัฒนา และสร้างสรรค์ชุมชนหรือสังคมผ่านแนวคิดของการมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

ขณะเดียวกันสำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยในเชิงผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ (Output/outcome/impact) ที่เกิดขึ้นการพัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติผ่านการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

ภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม: การสร้างกระบวนการทัศนคติการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ค้นพบว่า

1) ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้านของผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ผ่านกระบวนการรับรู้ถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการจัดโครงการ ซึ่งตลอดการจัดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนและกระบวนการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เกิดความพึงพอใจที่ได้รับความสำคัญจากเพื่อนผู้เข้าร่วมในกิจกรรมและจากคณะผู้วิจัยพร้อมกันนั้นในช่วงท้ายยังได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลแนวคิดและกระบวนการทัศนคติของเพื่อนแต่ละกลุ่ม โดยการสะท้อนความเห็นหรือการให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้งิจกรรมหรือโครงการที่แต่ละกลุ่มเสนอนั้นเกิดความสมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทความเป็นจริงในชุมชนและสังคมปัจจุบันด้วย ฉะนั้นการที่จะพัฒนากระบวนการทัศนคติและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ข้อเสนอที่ได้จากการสัมมนาในมิติของการมีส่วนร่วมนั้นทุกคนมีความเห็นตรงกันว่า เพื่อให้ชุมชนและสังคมเกิดสันติภาพและสันติสุขทุกคนในชุมชนและสังคมจะต้องร่วมกัน “สืบอดีต สานปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคต”

2) ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากการสืบอดีต สานปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคตนั้น มีดังนี้

2.1) สืบอดีต คือ ทุกคนในชุมชนและสังคมควรที่จะมีการย้อนกลับไปศึกษาถึงประวัติ ความเป็นมา หรือภูมิหลังของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม ที่มีการประพฤติตามหลักคำสอนในทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันก็มีความเคารพในกฎกติกาทางสังคม มีความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของกันและกัน มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะคิด จะพูด หรือจะทำสิ่งใดก็ต้องคิดถึงจิตใจของคนอื่นอยู่เสมอ

2.2) สานปัจจุบัน คือ เมื่อทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในวิถีหรือแนวทางปฏิบัติของคนในอดีตเป็นที่เข้าใจแล้วว่า ในการอยู่ร่วมกันนั้นคนเราจะปฏิบัติต่อกันใน 3 มิติ คือ กาย วาจา และใจ หรือการกระทำ คำพูด และความคิดนั้น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดก็ต้องคิดถึงจิตใจของคนอื่นจึงถือเป็นเรื่องที่ควรค่าแก่การปฏิบัติ

2.3) สร้างสรรค์อนาคต คือ การสร้างความสามัคคี ประองตอง สมานฉันท์ เพื่อให้เป็นชุมชนหรือสังคมแห่งสันติสุข และเป็นชุมชนหรือสังคมสันติภาพไร้รอยต่อ โดยที่ผู้คนในชุมชนและสังคมต่างก็มีน้ำใจและเมตตาที่ต่อกัน มีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

3) ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น คือ เมื่อมีชุมชนต้นแบบที่มีความสงบและสันติสุข ผู้คนในชุมชนอื่นก็จะมาศึกษาเรียนรู้ ก็จะทำให้เกิดการจัดประภายทางความคิดที่จะก่อให้เกิดการต่อยอด สืบสาน และพัฒนาให้เกิดความสมานฉันท์ ประองตอง หรือเกิดความรักใคร่ สมัคร

สมานสามัคคี และเกิดการขยายผลไปยังชุมชน สังคม หรือจังหวัดอื่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวในเรื่องข้างต้น

2. แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พบว่า แนวปฏิบัติฯ ใน 5 มิติ ประกอบด้วย

2.1) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูลข้อเท็จจริง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้วิจารณ์ญาณในทางที่ชอบ เพื่อให้เห็นในทางที่ถูกต้อง เห็นตามเหตุตามผล เห็นในจุดหมายหรือเป้าหมายเดียวกัน

2.2) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้หลักสันติวิธีมาขับเคลื่อน ทั้งการเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม เพื่อให้คนในชุมชนและสังคมยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

2.3) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสมัคสมานสามัคคี โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ทุกคนมีความรัก ปรารถนาดี กรุณาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงหาเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้ง ทั้งในยามที่สุขและยามทุกข์

2.4) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนดำรงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ อดทนอดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วยุ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

2.5) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความเชื่อหรือค่านิยม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้คนในชุมชนและสังคมจะต้องพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ไม่เบียดเบียนหรือข่มเหงรังแกกัน ไม่ฉกฉวยในทรัพย์สินหรือประโยชน์ของกันและกัน ไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น ไม่โป่งพองมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ เคารพและปฏิบัติตามกฎของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับอันเดียวกัน

ทั้งนี้ในการพัฒนากระบวนการทัศนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น นอกจากคนในชุมชนและสังคมจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของการคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกันจนเป็นปกติสุข เสมือนหนึ่งทุกคนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน มีความเป็นพี่ เป็นน้องกัน และที่สำคัญควรที่จะเป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติตนตามกรอบข้อบัญญัติ 10 ประการ มีดังนี้

1) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อหรือศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

2) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีสถานสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

3) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัยการให้เกียรติและเคารพในบุคคล ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

4) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพกันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

5) มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

6) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนและสังคมควรยึดถือและปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้นจะทำให้ชุมชน สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกันในชุมชนและสังคมมากขึ้น

7) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ขอบช่วยเหลือกันและกันเมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

8) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบต่อ ชุมชนและสังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตามหน้าที่ และมีความรับผิดชอบต่ออย่างเต็มที่ตามบทบาทและฐานะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนและสังคมได้เกิดสันติภาพและสันติสุขเกิดขึ้นได้

9) การมีวิจาร์ณญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และมีสติปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควรพูดหรือแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะในประเด็นทางความเชื่อและศาสนาของกันและกัน ทั้งนี้ควรที่จะคิดก่อนทำ หรือคิดก่อนพูดเป็นประการสำคัญ

10) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรงจนทำให้ปัญหามานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

ทั้งนี้ผลวิเคราะห์ที่ได้จากแบบประเมินทั้งในส่วนองแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน 5 มิติ และแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมที่ทุกคนทุกฝ่ายควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนและสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ 10 ประการนั้น พบว่า ผลการประเมินผลแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในภาพรวมโดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน จะพบว่า มีเพียงผลการประเมินผลในประเด็นความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติที่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.10$) และมีค่าเฉลี่ยโดยรวมที่ต่ำกว่าในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าถึงแม้ตัวแบบหรือรูปแบบที่สะท้อนแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จะมีทั้งความถูกต้อง ความเหมาะสม และควรค่าแก่การนำไปใช้ประโยชน์ หากขาดซึ่งหน่วยงานที่จะมารับเป็นเจ้าภาพหรือเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนและพัฒนา แนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ก็อาจจะไม่ถูกนำไปสู่การปฏิบัติที่แท้จริง ซึ่งถือเป็นมุมมองและความห่วงใยที่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองสะท้อนให้เห็น

ขณะเดียวกันในส่วนของการประเมินผลแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้นก็พบว่า ในภาพรวมโดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน จะพบว่า มีเพียงผลการประเมินผลในประเด็นความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติที่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.22$) และมีค่าเฉลี่ยโดยรวมที่ต่ำกว่าในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม จะมีทั้งความถูกต้อง ความเหมาะสม และควรค่าแก่การนำไปใช้ประโยชน์ แต่ถ้าประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายในทางสังคมไม่นำไปประพฤติ ปฏิบัติ อย่างจริงจังและแท้จริง การสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ และการที่จะสร้างชุมชนหรือสังคมแห่งความสันติสุข หรือเป็นชุมชนหรือสังคมสันติภาพที่ไว้

รอยต่อนั้นก็ยังคงต้องใช้เวลา ซึ่งถือเป็นมุมมองและความหวังเฝ้านักที่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สำนวนนั้ที่ปรองดองสะท้อนให้เห็นเช่นกัน

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ประกอบด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของ 1) ข้อมูลข้อเท็จจริง 2) ผลประโยชน์ 3) ความสัมพันธ์ 4) โครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน และ 5) ความเชื่อหรือค่านิยม ทั้งนี้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็เพื่อเพื่อความประทับใจร่วมกัน ความปรองดอง สำนวนนั้ เป็นมิตรกัน การใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นหนทางที่นำไปสู่มิตรภาพ (พระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว), 2563) ส่วนแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบข้อบัญญัติ 10 ประการ คือ 1) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม 2) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 3) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล 4) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น 5) มีความเสมอภาคและความยุติธรรม 6) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ 7) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ 8) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน 9) การมีวิจารณ์ญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ 10) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ค้นพบสอดคล้องกับหลักการอยู่ร่วมกันของแต่ละศาสนาจะต้องไม่สร้างความแตกแยก ทำตนให้เป็นประโยชน์ เปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมจะต้องส่งเสริมการยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ (พระมหามงคล กานต์ จิตธมโมและคณะ, 2562) ขณะเดียวกัน การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมยังต้องประกอบด้วย 1) การเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และลัทธิความเชื่อ 2) การอยู่ร่วมกันจะต้องมีการให้หรือเสียสละ การพูดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ การเปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และการให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจในความแตกต่างและสนใจที่จะเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ และ 3) ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมความมีระเบียบเรียบร้อย และประพฤติปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง (พระมหาณตล ปุณฺณสุวฑฺฒโก, 2560)

ขณะเดียวกันความแตกต่างทางศาสนา ชาติพันธุ์และความเชื่อยังส่งผลให้เกิดชนดิธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยมีการจัดการและการบริหารอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดกลไกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรมทางศาสนาที่ต้องประกอบด้วยการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ และปรับตัว โดยมีหลักคิตทางศาสนาที่ยึดมั่นในขันติธรรม มี

ความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง เคารพและให้เกียรติต่อความแตกต่างของเพื่อนร่วมสังคม คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ร่วมสังคมชาติ อันเป็นแนวทางหรือระบบคิดในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุลักษณะทางศาสนาระหว่างชาวจีนและมลายูบรูไนที่มีการปฏิบัติและนำไปปรับใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันในวิถีความแตกต่างดังที่ปรากฏในปัจจุบัน (ลำพอง กลมกุล, 2561) ขณะที่ทุกศาสนายังสอนให้มีความยุติธรรมไม่รุกรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งการยอมรับศาสนาอื่น ถ้าบุคคลมีความรู้ในเรื่องศาสนาที่ถูกต้อง มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการปกครองที่ยุติธรรม มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ถึงจะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ความร่วมมือของบุคคลระหว่างศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมนำมาซึ่งสันติสุขที่ยั่งยืน (วาสนา พิทักษ์ธรรม และคณะ, 2559)

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติหรือการที่จะสร้างและพัฒนาให้เป็นชุมชนและสังคมไร้รอยต่อนั้น จากการวิจัยพบว่า จะต้องพึงระวังประเด็นความขัดแย้งในทางสังคมที่จะเกิดขึ้นจากมีปัจจัยหรือมูลเหตุสำคัญใน 5 ประการ คือ ความขัดแย้งด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง (Data Conflict) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) และความขัดแย้งด้านความเชื่อหรือค่านิยม (Value Conflict) โดยที่ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกกลุ่มความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ศาสนา เพศ วัย และอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคม จะต้องมีส่วนร่วมทั้งในการคิด ตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตาม ประเมินผล สร้างสรรค์ พัฒนา ตลอดจนให้หารสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการประพจน์ ปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนากระบวนการทัศนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ในเชิงนโยบายหน่วยงานในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนกลาง จะต้องมีการสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จ (Fake News) ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดและปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูลข้อเท็จจริง

2. ควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ทั้งนี้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ของส่วนรวม หรือผลประโยชน์ระหว่างบุคคล

3. ควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการสร้างสมัคสมานสามัคคี ทั้งนี้เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งความแตกแยกที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาศึกษาวิจัยในเรื่องข้างต้นนี้ พบว่า มีหลายชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ควรมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาชุมชนที่มีความขัดแย้ง และความแตกต่างทางศาสนา หรือวัฒนธรรมให้เป็นต้นแบบสังคมพหุวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยไร้รอยต่อทางศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- จุฑาทิพย์ ภัทราวาท. (2553). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระมหานกตล ปุณฺณสุวฑฺฒโก. (2560). *การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.
- พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโมและคณะ. (2562). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ*, 6(2), 46-59.
- พระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว). (2563). วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของภาครัฐ เครือข่ายทางสังคม และองค์กรชุมชนกับการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สื่อกอนโดจีน. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 3(3), 1-12.
- ลำพอง กลมกุล. (2561). พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน. *วารสารโพธิวิชัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 2(2), 76-90.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- วาสนา พิทักษ์ธรรม และคณะ. (2559). การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโต อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชธานี.
- Filley, A. C. (1975). *Interpersonal Conflict Resolution*. Glenview, Illinois: Scott Foresman.
- Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. London: SAGE Publications Ltd.
- Shaffer, L. F., & Shoben, E. J. (1965). *The Psychology of Adjustment*. Boston: Houghton Mifflin.